

RESSENYES

ASSOCIACIONISME CULTURAL. ENTRE EL MOSAIC I LES XARXES

Ignasi Cuadros i Héctor Isidro (dir.) (2021). Valls: Cossetània Edicions. 623 pàgines.

Els directors de l'edició n'han dit: «El XII Congrés de la CCEPC definí tres àmbits d'actuació amb els epígrafs següents: associacionisme cultural, identitats i coneixement; associacionisme cultural i poders; associacionisme cultural i sociabilitat.»

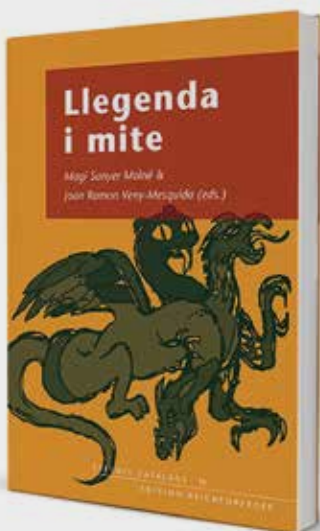
No disposar d'una història sobre l'associacionisme cultural als Països Catalans és una gran mancança com a nació. L'historiador que desitgi assumir aquesta empresa tindrà en aquest llibre una obra de referència. Hi trobarà elements d'anàlisi de gran interès, el rol desenvolupat per les entitats durant més de dos-cents anys, almenys des de principis del segle XIX, en dinàmiques socials de gran trellat. Sense estudiar les entitats, és pràcticament impossible comprendre com es van difondre els valors i ideals de la Il·lustració, com van cohesionar-se les societats industrials, com la classe treballadora va crear sistemes de protecció social, o bé com es va canalitzar la lluita política durant el primer terç del segle XX.

Si aquesta ressenya s'acabés aquí, faria la sensació que el congrés, celebrat a Tarragona i Reus el 6 i 7 de novembre del 2020, va limitar-se a destacar les mil virtuts del moviment associatiu. No va ser així. Les conferències i taules rodones també van advertir sobre les dinàmiques de cooptació que les administracions realitzen envers l'associacionisme, en un intent de convertir les entitats en una eina de control social. Definir el moviment associatiu com una força inherentment progressista i emancipadora és una idea clarament imprecisa. El XII Congrés de la CCEPC va evidenciar que els centres d'estudis locals i comarcals permeten aprofundir en estudis de cas, i així construir una imatge més matisada i, per tant, fidedigna sobre la funció social de les entitats.

LLEGENDA I MITE

Magí Sunyer i Joan Ramon Veny-Mesquida (ed.)
(2021). Tarragona/Barcelona: Edition Reichenberger.
217 pàgines.

Magí Sunyer n'ha dit: «Hem aclarit moltes qüestions sobre la llegenda i el mite, hem observat com s'han manifestat en èpoques, estètiques i circumstàncies diverses i n'hem comprovat l'actualitat en una societat en què ja no s'expliquen contes a la vora del foc, però no deixen de recrear-se en narracions similars a través d'altres plataformes.»

Quan es fa referència a les llegendes i els mites, l'imaginari col·lectiu s'acostuma a traslladar a temps remots i a històries provinents de la literatura oral. Els onze capítols que conformen *Llegenda i mite* aporten una visió més àmplia sobre aquests gèneres literaris. Magí Sunyer i Joan Ramon Veny-Mesquida són els editors d'una obra que dona continuïtat a la publicació de *La llegenda* (2019), llibre també promogut pel Grup de Recerca Identitats en la Literatura Catalana, en el qual s'oferia una reflexió teòrica sobre la definició, límits i evolució dels textos llegendaris.

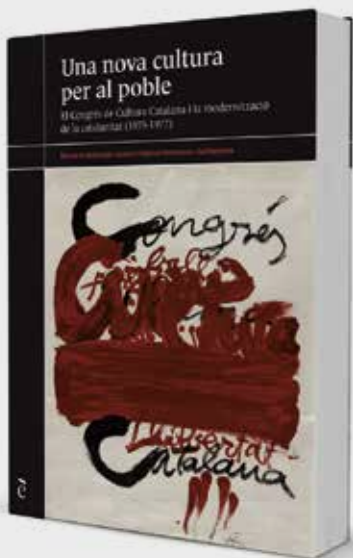
La nova proposta editorial desitja oferir una mirada complementària als estudis sobre aquesta matèria. Per fer-ho, s'han recollit les aportacions de Pere Ballart, Caterina Valriu, Francesc Massip, Arantxa Llàcer, Jordina Gort, Carme Gregori, Montserrat Palau, Marta Gort, Jordi Martí, Emili Samper i l'esmentat Magí Sunyer. Tots ells ens ajuden a comprendre que la tradició oral, lluny de ser un cúmul d'històries evasives i desconnectades dels fets que condicionen la vida social, moltes vegades explica el sentir general d'una població, la cosmovisió que identifica un col·lectiu.

Amb la lectura de *Llegenda i mite*, el lector pot descobrir quina importància han tingut els relats populars en la configuració de la historiografia catalana, la teatralitat medieval, la literatura de Montserrat Roig o bé en el sorgiment de mites moderns. Si bé el llibre té una mirada catalanocèntrica, l'anàlisi dels autors també poua en pensadors i escriptors internacionals: Homer, Shelley, Pavese, Cernuda, Barthes, entre d'altres.

UNA NOVA CULTURA PER AL POBLE. EL CONGRÉS DE CULTURA CATALANA I LA MODERNITZACIÓ DE LA CATALANITAT

Mariona Lladonosa Latorre i Manuel Lladonosa Vall-Ilebrera (2021). Barcelona: Grup Enciclopèdia. 426 pàgines.

Agustí Alcoberro n'ha dit: «El Congrés de Cultura Catalana és un episodi clau de la nostra història recent que, tanmateix, resta sovint oblidat o en un discret segon pla en les cròniques de l'anomenada Transició. La perspectiva del temps, gairebé mig segle, n'afavoreix una visió més complexa i objectiva.»

A diferència dels simposis o les jornades, que sovint s'organitzen com una mera acumulació de ponències o comunicacions, els congressos impliquen una deliberació col·lectiva que persegueix un objectiu compartit. En el cas del Congrés de Cultura Catalana (1975-1977), com expliciten Mariona i Manuel Lladonosa en el subtítol del llibre, aquest propòsit va ser la modernització de la catalanitat.

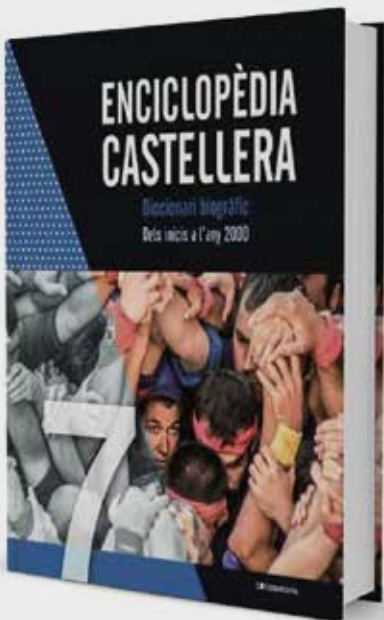
La gran incidència que va tenir el congrés es manifesta en múltiples indicadors: el gran ventall d'àmbits que hi van ser tractats, la capillaritat que els debats van tenir arreu de la geografia comarcal i, tant o més important, l'èxit que va demostrar en reunir l'acadèmia i la societat civil organitzada en una àgora compartida. Una iniciativa d'allò més ambiciosa que, precisament per la seva transversalitat i per no ser organitzada per un actor específic, no ha despertat l'interès que es mereixeria.

A més de ser la crònica d'un esdeveniment nacional de primer ordre, el llibre també recull el sentir de la població catalana durant el tardofranquisme i els primers anys de restauració borbònica. Les mirades renovadores dins del catalanisme, entre les quals destaquen les de Fuster i Candel, i també una anàlisi de l'aterrada dels nous moviments socials (feminisme, ecologisme, pacifisme, alliberament sexual, etc.) a Catalunya.

ENCICLOPÈDIA CASTELLERA. DICIONARI BIOGRÀFIC - DELS INICIS A L'ANY 2000

Xavier Brotons i Guillermo Soler García de Oteyza (dir.) (2021). Valls: Cossetània Edicions. 319 pàgines.

Els directors n'han dit: «Molts canvis castellers (tècnics i socials) que tendim a pensar que s'han esdevingut de manera espontània sense un autor concret han anat, en canvi, a càrrec d'individus, o com a mínim aquests els han promogut en un primer moment.»

La col·lecció Enciclopèdia Castellera ofereix una mirada actualitzada del fenomen casteller des de múltiples perspectives. En el darrer volum, codirigit per Xavier Brotons i Guillermo Soler, es presenta un diccionari biogràfic sobre destacades personalitats i famílies que han permès consolidar i fer créixer les colles arrelades arreu de Catalunya.

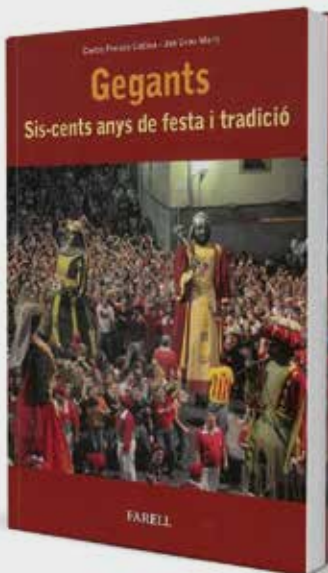
Un total de més de 400 entrades (i referències a més de 500 persones) que han requerit la coordinació de vint-i-set redactors i una intensa tasca de recerca documental en 254 publicacions (llibres, articles i peces periodístiques). També s'ha de destacar la ingent tasca de recerca fotogràfica en els arxius comarcals, així com en els fons familiars i de les colles castelleres. Un diccionari biogràfic sense un bon acompanyament gràfic hauria quedat mig coix.

En la tria dels biografiats, el volum ha tingut en compte criteris de territorialitat. L'edició ha optat per recollir la trajectòria d'aquelles persones que l'any 2000 havien acumulat mèrits per formar-ne part. Els castellers que ja estaven en actiu al segle xx, però que han destacat en la nova centúria, seran biografiats en un segon volum del *Diccionari*. Aquest criteri de selecció explica la poca quantitat de dones que són referenciades. Per facilitar la recerca dels lectors, el llibre incorpora la correspondència de renoms i noms dels castellers.

GEGANTS. SIS-CENTS ANYS DE FESTA I TRADICIÓ

Carles Freixes i Codina i Jan Grau Martí (2021).
Sant Vicenç de Castellet: Farell. 136 pàgines.

Els autors n'han dit: «Volem exposar els elements més rellevants d'aquesta tradició a casa nostra, [...] amb totes les transformacions físiques i simbòliques, adaptades i utilitzades pels diversos poders de cada època: civil, religiós o gremial.»

Si un extraterrestre aterra a Catalunya i desitja conèixer la tradició gegantera, regaleu-li aquest llibre. Hi trobarà els tres grans requisits que s'han d'exigir a una obra divulgativa.

En primer lloc, la transversalitat en els continguts. Grau i Freixes no s'accontenten a explicar-nos la història dels gegants des de la primera referència al Principat, concretament a la Barcelona de 1424. Els autors també incideixen en totes les persones i elements que rodegen les figures: els constructors i els materials, la música i els balls, i òbviament els geganters. Una mirada focalitzada a Catalunya, però que en el darrer capítol s'amplia amb el testimoni de l'experiència gegantera a la resta dels Països Catalans, a la península Ibèrica, a Europa i a la resta de continents.

Possiblement no som conscients de l'extensa producció bibliogràfica publicada en les darreres dècades sobre gegants. *Gegants. Sis-cents anys de festa i tradició* pot ser llegit com un compendi dels estudis científics de Vilarrúbias, Rumbo, Carbó, el mateix Grau i tants d'altres. Una síntesi d'allò més necessària en un país on, com sovint recorda l'assagista Antoni Gelonch, tenim «molts erudits però pocs divulgadors del patrimoni».

Aquesta característica, el llenguatge amè i accessible a tots els públics, és la tercera gran virtut del llibre. L'obra consta d'un pròleg del conseller de Cultura a l'exili Lluís Puig.

LA COLLITA DEL TRADICIONÀRIUS. HISTÒRIA I TRANSCENDÈNCIA D'UN FESTIVAL FOLK

Ferran Riera Vives (2022). Lleida: Pagès Editors. 277 pàgines.

L'autor n'ha dit: «*La collita del Tradicionàrius està dividit en dues parts: una primera de tipus cronològic, on faig un repàs a les característiques de cadascuna de les seves edicions, i una segona de caràcter temàtic, on toco qüestions específiques sobre la filosofia i l'organització del festival.*»

Quan es repassa la trajectòria d'un gran esdeveniment cultural, la principal temptació és oferir una relació dels programes de cada edició, ben amanida amb un gran grapat de xifres i estadístiques. En el cas d'un festival de música, aquest exercici consistiria a fer una relació dels artistes que hi han participat, el públic assistent, el pressupost de què disposa, etcètera. I tanmateix, aquesta narració, sense més condiments, és d'allò més pobra. Per explicar una bona història, no n'hi ha prou a presentar un reguitzell de noms propis, números i percentatges.

Cal escrutar més, preguntar-se el sentit final d'aquell projecte i el llegat que pretén transmetre. Aquest és l'exercici que ha fet el periodista i crític musical Ferran Vives en aquest llibre. Sí, detallar cadascuna de les trenta-cinc edicions del Tradicionàrius; però sobretot, molt més important, indagar en l'impacte que ha tingut el festival en la configuració d'un mercat propi per a la música tradicional.

En aquesta reconstrucció, l'autor cedeix la veu a moltes persones que han jugat un paper destacat des de la primera edició del Tradicionàrius (1988): Jordi Fàbregas, Lola Capdevila, Marcel Casellas, Lluís Puig, Eduard Casals, Josep Fornés, Quim Soler, Jaume Arnella, Esteve León, entre d'altres... A través del seu testimoni, coneixem els debats que s'han produït en el si del Festival. En un exercici d'honradesa, Riera no presenta els fets acabats, sinó que reconstrueix els motius i les deliberacions que han marcat les decisions més importants en aquests trenta-cinc anys d'història del festival.

GRISELDA, LA TEIA DE L'IMAGINARI

Diversos Autors. Edició a cura de l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya (ACGC) i l'Associació Cultura Joan Amades (ACJA) (2021). 100 pàgines.

Joan Puigserver n'ha dit «**Griselda Karsunke... poques són les paraules que es poden fer servir quan ens hi referim: gegantera, activista de la cultura popular, dissenyadora, ceramista, cofundadora de l'Associació Joan Amades..., grans paraules que defineixen una gran dona, emblemàtica i estimada per tot el món de la cultura popular i tradicional catalana, i en especial per l'Agrupació de Colles de Geganters de Catalunya, a la qual ens deixa un gran llegat: els nostres gegants, en Treball i na Cultura.**»

Llibre en homenatge coral a Griselda Karsunke i Llovet (Barcelona, 1946 - 2020), el qual recull la trajectòria humana, cultural i enèrgicament vital d'una personalitat carismàtica en l'àmbit festiu del país. L'obra està estructurada en quatre apartats: «El món d'ella mateixa», «El món dels gegants», «El món d'Amades» i «El món de Centelles», a més de constar en l'apartat final d'un epíleg, una bibliografia i una hemeroteca.

Els capítols ofereixen la descoberta a referents que marcaren la profunda petjada en la identitat polièdrica de l'artista, com ara els espais naturals i arquitectònics de Sant Miquel de Cuixà, l'escultor Josep Cañas, l'Escola Massana, Consol Mallofré... i, en paral·lel, el rigorós compromís adquirit per part de la protagonista del llibre amb l'aparició de la revista *Gegants*; el disseny de les figures festives dels gegants de l'ACGC i la fundació de l'ACJA, la qual vetlla per divulgar la cultura popular recollida pel folklorista Joan Amades i Gelats.

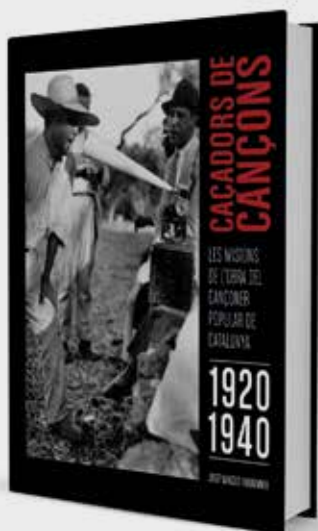
L'aplec ha estat coordinat per Xavier Navarro i han intervingut en la redacció dels textos: Josep M. Gol, Adrià Abellán, Joan Company, Jan Grau, Amadeu Carbó, Antoni Serés, Carles i Francesc Teixidó. Les pàgines de la publicació incorporen un nombre important de cites d'amistats properes a la polifacètica creadora, vinculada per via familiar amb el municipi de Centelles.

Complementa el treball una selecció de fotografies de recorregut personal i concepció plàstica que ofereixen al lector una especial aproximació de l'artista en la composició de dibuixos per a contes, disseny de vestuari per a imatgeria festiva i la realització de peces de ceràmica.

CAÇADORS DE CANÇONS. LES MISSIONS DE L'OBRA DEL CANÇONER POPULAR DE CATALUNYA (1920 - 1940)

Josep Massot i Muntaner (2021). Edició a cura de Publicacions de l'Abadia de Montserrat. 408 pàgines.

L'autor n'ha dit: «L'octubre de 1921, el gran mecenes Rafael Patxot i Jubert va tenir la gran idea —suggerida en bona part pel seu bon amic Rossend Serra i Pagès, folklorista i mestre de folkloristes, i sobretot pels mestres de l'Orfeó Català Lluís Millet i Francesc Pujol— de fundar l'anomenada Obra del Cançoner Català de Catalunya.»

Caçadors de Cançons és un dels darrers regals que ens ha obsequiat l'humanista Josep Massot, mort el 24 d'abril. Aquest recull documental en edició de bibliòfil veu la llum coincidint amb el centenari de l'inici del projecte, durant el qual diferents col·laboradors van recórrer territoris dels Països Catalans en seixanta-cinc missions de treball, transcrivint i recopilant materials musicals i literaris d'arrel popular. Entre la relació d'investigadors hi ha els noms de: Higiní Anglès, Pere Bohigas, Joan i Bartomeu Llongueres, Joan Tomàs, Josep Barberà, Joaquim i Just Sansalvador, Baltasar Samper, Miquel Ferrà, Palmira Jaquetti, Maria Carbó, Antoni Bonell, Josep M. Casas, Joan Sala, Ramon Morey, Enric d'Aoust, Joan Just, Josep Roma, Joan Amades, Lluís M. Millet, Andreu Ferrer, Pierre i Marcel Fouché, Esteve Albert, Xavier i Joan Gols, Antoni Brunet, Mercè i Dolors Porta.

Respecte a les recerques de camp, els equips redactaven memòries, impressions i vivències, que acompanyaven amb fotografies dels informants, que alhora han esdevingut un importantíssim arxiu. En l'actualitat els originals es troben dipositats en el monestir de l'Abadia de Montserrat.

En l'apartat final del llibre, hi ha un capítol que fa balanç de l'Obra del Cançoner i les seves missions, una bibliografia, un índex onomàstic, un de topogràfic i, com a curiositat, un apèndix que inclou les missions voluntàries que va fer la folklorista Palmira Jaquetti més enllà de la Guerra Civil, ja que, malauradament, el conflicte bèl·lic va aturar de forma definitiva l'empresa.

LA PILOTA A CATALUNYA. UN POBLE QUE JUGAVA

Càtedra de la Pilota Valenciana, Això és com tot i Cia. de Jocs l'Anònima (2020). Beneixida: Això és com tot. 120 pàgines.

Els editors del llibre n'han dit: «**Un poble que jugava és una primera indagació general sobre una de les pràctiques lúdiques més antigues que trobem arreu del món. [...] Caldria articular el llegat que encara queda en la memòria individual dels testimonis vius per fer que aquest joc es deixi de comprendre com una pràctica aïllada i passi a configurar un relat col·lectiu.**»

Fa cent vint anys pràcticament tothom jugava al carrer; en fa vuitanta, molts catalans ja estaven habituats a ser aficionats a un esport (el futbol) que gaudien com a espectadors; a partir dels anys setanta, van popularitzar-se els videojocs, que amenaçaren la dimensió comunitària de les pràctiques lúdiques; actualment, els *egames* propicien buscar el gaudi a veure com altres persones juguen a través d'una pantalla. Quin escenari ens trobarem el 2060? Avançarem cap a una experiència encara més individual i mediatitzada, o tornarem a recuperar les places com a espais de joc?

La pilota a Catalunya és un cant a l'esperança. El lector no especialitzat en la matèria s'endinsarà en diferents modalitats, les tècniques de colpejament, l'arrelament que va tenir a totes les vegueries del Principat, la progressiva institucionalització i esportització que es va produir a principis del segle xx, i també una anàlisi sobre l'actual panorama. L'obra ha estat estructurada en tres blocs clarament diferenciats: un primer capítol per introduir la història i evolució del joc de pilota, un apartat central per definir els espais (carrers, places, trinquets, frontons) en els quals es jugava, i un darrer bloc que descriu la xarxa social que s'ha configurat al voltant del joc de pilota. El llibre incorpora articles del president de la Federació Catalana de Jocs, Esports i Deports Tradicionals, Víctor Baroja; dels antropòlegs Marta Contijoch i Manuel Delgado, i de l'estudiós de la pilota valenciana Josep Maria Congost.

ARA VE EL DRAC

Andreu Miret, idea, guió i recerca; **Esteve Roig**, so i càmera; **Andreu Miret i Esteve Roig**, realització, muntatge i producció. 59:40 minuts.

Andreu Miret n'ha dit: «El treball és també el retrat d'una època, de quan els pobles eren pobles. La gent gran ens ha pogut explicar moltes històries. Ens han parlat de la cantarella que els nens li cantaven, una cançó molt simple i una mica burlesca, que hem pogut recuperar. I l'hem adaptat per a flabiol i tamborí per si en un futur el drac es recupera, que pugui tenir el seu ball.»

Abans del seu cèlebre Drac de Tres Caps, Sant Pere de Ribes havia tingut un altre drac: era una figura de l'any 1916, de menors dimensions, que escopia foc i que només requeria un portador. Aquest Drac Vell va desfilar a les festes majors de la vila fins que el pas del temps i les rates el van anar deteriorant i l'any 1960 se li acabà perdent la pista.

El 2016, l'any del seu centenari, l'efemèride va passar de manera totalment desapercebuda al poble. Per rescabalar l'oblit, Andreu Miret va iniciar el treball de recerca d'aquesta figura misteriosa —misteriosa per les seves característiques peculiars, perquè no coneixem el seu parador i tampoc qui el va construir ni les circumstàncies del seu origen— i que va quedar sovint enfosquida per l'ombra dels dracs veïns més cèlebres de Vilanova, Vilafranca i Sitges. La tasca es va allargar amb la pandèmia i va acabar prenent la forma de documental.

El resultat és un relat en aparença gairebé de trencaclosques que, a través de les fonts escrites i de les veus dels veïns de Ribes, d'historiadors i experts en bestiar (entre ells Jan Grau, Ramon Saumell, Arnau Codina o Anton Milà), va encaixant les peces per traçar la història d'aquest drac centenari i, paral·lelament, de la imatgeria festiva catalana durant el segle xx. A més, el treball recupera la memòria col·lectiva d'un poble, i ens parla d'una època i d'una manera de viure ja desaparegudes.

TRENCADÍS

Orquestra de Músiques d'Arrel de Catalunya (OMAC); **Dani López**, composició i direcció musical; **Anna Ferrer**, veu. Digital i llibre-CD, **48 pàgines**. Tradi-innovació. Propaganda pel fet! Març de 2022.

Clara Fiol n'ha dit: «La tradició, la modernitat, l'apoteosi i la intimitat s'articulen també com tesselles necessàries i discretes d'aquest Trencadís [...] Hi sona una orquestra jove i paritària, amb músics de cobla, de música tradicional, de clàssica i de jazz. La dirigeix un director i arranjador amb el cap a mil revolucions i el cor al servei de la música, i hi vola una veu amb tota la força i la tendresa a dins.»

Trencadís és el primer disc de l'Orquestra de Músiques d'Arrel de Catalunya, un projecte sorgit amb la voluntat de dignificar la música tradicional dels Països Catalans, seguint el mestratge de personalitats fonamentals en aquesta història, com Jordi Fàbregas o Artur Blasco.

Precisament el folklorista Artur Blasco i el seu arxiu de cançons populars del Pirineu van servir d'inspiració al compositor i director Dani López, qui va triar alguns d'aquells temes i va posar-los a dialogar amb la poesia contemporània d'autors com Juana Dolores Romero, Anna Gual, Enric Casasses, Josep Pedrals i Clara Fiol, entre d'altres.

El resultat són dotze magnífics poemes musicats que, engrandits per la veu lluminosa i plena de sensibilitat d'Anna Ferrer i l'amplitud i intensitat que aporta l'orquestra de trenta músics, sonen molt frescos i contemporanis, i, a la vegada, molt propers i coneguts. El disc, suggeridor i poètic, fa viatjar per moltes emocions, llocs i moments compartits, des de l'alegria d'un naixement de «L'òcult natural» (inspirat en els versos d'Anna Gual), els aires de festa major de «Prou llenya al foc» (d'Enric Casasses), la tristesa i angoixa de «Gibraltar Open Arms» (que fusiona dos poemes de Sònia Moya) o l'enamorament del «Tractat de geometria» (Clara Fiol).

El disc es presenta en format de llibre-CD molt cuidat, amb els versos originals i els noms i les cares de totes les persones que hi participen (dels poetes que l'han inspirat, dels músics de l'orquestra...) per reivindicar que cadascuna d'elles és imprescindible per conformar aquest trencadís.